

BANKLARIN KREDİT XİDMƏTİNİN TƏŞKİLİ

Quliyeva Cahan Niftali qızı- müəllim, İqtisadi nəzəriyyə və marketinq kafedrası, AzMIU,
cahan.quliyeva0901@mail

Xülasə. İstehsalın fasiləsizliyinin təmin edilməsində, pul dövriyyəsinin və onun hərəkətinin tənzimlənməsində, eyni zamanda geniş təkrar istehsalın mliyyələşdirilməsində kredit sistemi böyük əhəmiyyətə malikdir. Təqdim edilən məqalədə kommersiya banklarının təşkili qaydaları ilə bərabər, müasir şəraitdə onların fəaliyyətlərinin xüsusiyyətləri öz əksini tapıb. Müasir banklar tərəfindən tətbiq edilən əməliyyatlar və göstərilən xidmətlər, xüsusilə əmanət və depozitlərin banklara cəlb edilməsi, müxtəlif kredit xidmətlərinin göstərilməsi, valyuta bazarı və valyuta əməliyyatları, qiymətli kağızlarla əməliyyatlar, lizinq, trast, faktoring əməliyyatları, nağd və nağdsız hesablaşmaları, kassa əməliyyatları və s. əməliyyat və xidmətlərin təşkili və tətbiqi qaydaları və xüsusiyyətlərinin ətraflı qeyd edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Açar sözlər: fondların dövrəni, pul vəsaiti, depozit, cari hesab, xarici kredit

ORGANIZATION OF BANKS CREDIT SERVICE

Guliyeva Jahan Niftali- lecturer, department of Economic theory and marketing, AzUAC,
cahan.quliyeva0901@mail.ru

Summary. The credit system is of great importance in ensuring the continuity of production, regulating money circulation and its movement, as well as in financing extensive reproduction. In the presented article, along with the rules of organization of commercial banks, the characteristics of their activities in modern conditions are reflected. The operations and services provided by modern banks, especially the attraction of savings and deposits to banks, the provision of various credit services, the foreign exchange market and currency operations, transactions with securities, leasing, trust, factoring operations, cash and non-cash settlements, cash operations, etc. It is important to note in detail the rules and features of the organization and application of operations and services.

Keywords: circulation of funds, currency, deposit, current account, foreign loan

Giriş. Kredit latın sözü olub “kreditium” sözündən götürülüb. Mənası ssuda, borc, nisyə vermiş pul və ya əmtəə deməkdir. Ümumiyyətlə, əmtəə-pul münasibətlərinin, çoxmülkiyyətçiliyin mövcudluğu və müəssisələrin istehsal fondlarının dövrəni və dövriyyəsinin xarakteri bir iqtisadi kateqoriya kimi krediti zəruri edir. Bildiyimiz kimi, məhsulların istehsalı və satışı prosesində pul vəsaitinin əldə edilməsi və onların istifadə olunması eyni vaxta düşür. Buna görə də müəssisələrin bir qrupunda müvəqqəti sərbəst pul vəsaiti toplanır, həmin dövrdə müəssisələrin digər qrupunun həmin sərbəst vəsaitinə ehtiyacı olur. Buradan da kredit və kredit sisteminin mövcudluğu üçün iqtisadi şərait yaranır.

Kommersiya banklarının fondlarının bir hissəsi daim pul formasında, digər hissəsi isə daim material forması ehtiyatında olur. Bankların dövriyyədə olan pul vəsaitlərinin həcmi həmin dövrdə material ehtiyatları almaq üçün kifayət etmir. Bəzən bir çox müəssisələrin material ehtiyatı almaq üçün pulu olmur. Həmin dövrdə digər müəssisələrin isə müvəqqəti artıq pul vəsaitləri olur. Pul vəsaitinə olan yüksək tələbatın cari pul gəlirləri ilə ödənilə bilməməsi istehsal prosesinin uzunmüddətli olmasından irəli gəlir. Məsələn, kənd təsərrüfatında istehsal xərcləri I və II kvartallardan çəkilir, tədarük isə III kvartalda olur. Məhsul satanla, məhsul alanın həddən artıq uzaqda yerləşməsi də məhsul satanın pulunun gec daxil olmasına səbəb olur, mövsümi istehsal və mövsümi tədarük posesinde də əlavə pul vəsaitinə ehtiyac yaranır.

Müəssisələr fondların üç mərhələdən keçən dövriyyəsinə başa vurduqdan sonra, istehsal prosesi başa çatdıqdan sonra hazır məhsulu satıb əmtəə formasından pul formasına çevirirlər. Son nəticədə satışdan əldə edilən pulun bir hissəsini məhsul istehsalına çəkilən xərclərin ödənilməsinə sərf edirlər. Digər hissəsi isə müəssisələrin sərəncamında qalır və yavaş-yavaş istehsalın genişlənməsinə sərf edilir. Həm də genişlənməyə sərf edilib qurtarana qədər müəyyən müddət müvəqqəti sərbəst qalır. Elə həmin bu müvəqqəti sərbəst qalan pul vəsaiti həmin vaxtda ehtiyacı olan digər müəssisələrə kredit kimi verilə bilər. Əlbəttə, kredit mənbələri təkcə əmanət və ehtiyatlardan ibarət deyil, başqa mənbələrdə də mövcuddur. Bankın kredit kimi verdiyi pulun mənbəyi birinci növbədə özünün nizamnamə fondu, müəssisə, idarə, təşkilat, firma, assosasiya, kommersiya təşkilatlarının və əhalinin geri qaytarılmaq şərti ilə banklarda müvəqqəti saxlanılan pul vəsaitləridir. Bundan başqa, banklar əsas vəsaitləri, amortizasiya fondları, dövlət büdcəsinin və sığorta fondlarının vəsaitləri, qiymətli kağızların (səhm, istiqraz, əmanət sertifikatları və s.) satışından və özəlləşdirmə nəticəsində banklarda toplanılan pullardan kredit verilməsində istifadə edilir.

Kreditin bir sıra formaları vardır. Bunlar bank krediti, veksəl krediti, istehsal krediti, dövlət krediti, beynəlxalq kredit, ipoteka kreditləridir. Ən geniş yayılan isə bank kreditidir. Bank kreditinin üç növü fərqləndirilir: Qısamüddətli kredit- bu bir ilə qədər müəssisə və bankların dövriyyə vəsaitlərinin tamamlanmasına verilir. Belə ki, istehsalın fasiləsiz davam etdirilməsi üçün xammal, material, yanacaq və s. alınması üçün, gecikdirilmiş əmək haqqının vaxtında verilməsi üçün kommersiya bankları yeddi gündən bir il müddətinə qısa müddətli kreditlər verirlər. Orta müddətli kredit iki-üç il müddətinə, bəzi hallarda beş il müddətinə əsasən istehsalın texniki cəhətdən qurulmasına, avadanlıqların təzələnməsi və modernləşməsinə, yeni texikanın və texnologiyanın tətbiqinə və s. verilir.

Banklar əmanətləri qəbul edərkən faiz öhdəlikləri kimi, kredit verdikdə faiz alırlar. Ona görə də banklar yığıqları pulları dövriyyəyə buraxmalı və qazanc (faiz) götürməlidir. Əgər bu yığılan vəsaitlər istifadəsiz qalarsa bank tezliklə iflasa uğrayar və əmanətə topladığı pulların haqqını (faizini) ödəyə bilməz. Məhz buna görə də banklar əmanətə yığıqları pulları gərək kreditə verib faiz alsın, daha doğrusu satsın. Banklar adətən pul alveri ilə məşğuldurlar. Həmin vəsaitləri kommersiya bankları həm topdansa satış kredit bazarında və həm də pərakəndə satış bazarında sata bilərlər. Topdansa satış kredit bazarı dedikdə, adətən banklararası kredit nəzərdə tutulur. Bankların vəsaitləri artıqlıq etdikdə, müəssisə və kommersiya təşkilatlarına kredit kimi verə bilmədikdə bu vəsaitləri ehtiyacı olan digər banklara satırlar, yəni faizi ilə kredit verirlər. Pərakəndə satış bazarı isə bir başa müştərilərə, yəni müəssisələrə, firma və assosasiyalara, şirkətlərə, kəndli-fermer təsərrüfatlarına kredit kimi verirlər. Kredit bazarında kreditlərin faizinin müəyyən edilməsi çox vacib məsələlərdən biridir. Adətən kommersiya bankları əmanətlərə faiz verib, verdikləri kreditə görə yüksək faiz alırlar. Daha doğrusu, banklar pul vəsaitlərini aşağı qiymətə alır və daha yüksək qiymətə sataraq gəlir əldə edirlər. Faizlər müxtəlif amillərin təsiri altında – tələb və təklifin səviyyəsinə görə uyğun olaraq müəyyən olunur. Müxtəlif ölkələrdə verilən kredit üzrə faiz dərəcələri müxtəlifdir.

Azərbaycan Respublikasında bankların işində kredit xidmətlərinin əsas yer tutmasına baxmayaraq, əmanətlərin banklara cəlb edilməsi prosesi hələlik zəifdir. Banklara əmanət və depozitlərin cəlb edilməsini artırmaq üçün bir sıra stimullaşdırıcı tədbirlər görülməli və xalqda inam yaradılmalı, əmanətin vaxtında və tam qaytarılmasına təminat verilməlidir. Bunun üçün banklarda sığorta və ehtiyat fondları yaradılmalı, əmanətlər itkiyə və infilyasiya nəticəsində azalmaya məruz qalarsa, həmin fondlar hesabına bərpa olunmalıdır, xarici ölkələrdə olduğu kimi. İndi bizim ölkədə də əmanətlərin sığortalınması prosesinə başlanmışdır Hazırda 30 min manata qədər olan əmanətlər sığortalınır.

Mərkəzi Bankların ən vacib xidmətlərindən biri də pul hesablaşmalarının təhlilidir. Hesablaşma və tədiyyə mexanizmi bazar iqtisadiyyatının ən vacib ünsürlərindəndir. Mülkiyyət müxtəlifliyi və istehsal-ticarət sərbəstliyi şəraitində pul vəsaitlərinin vaxtında və düzgün bankın xidmət etdiyi müəssisələrin hesabına köçürülməsi həm vacibdir, həm də mürəkkəb məsələdir. Burada iş iki istiqamətdə aparılmalıdır. Həm hesablaşma sistemi düzgün qurulmalı, həm də borcların hüquqi formalaşmasının və ödəmələrin sonsuz və vaxtında həyata keçirilməsi təmin olunmalıdır.

Ümumiyyətlə, banklarda pul dövriyyəsi nəgd və qeyri nəgd formada həyata keçirilir. Yəni pul dövriyyəsinin 91 faizi nəgdsiz formada banklarda hesabdan-hesaba köçürmə qaydasında aparılır. Əhali ilə hesablaşmalar adətən nəgd formada, qismən də qeyri-nəgd formada aparılır. Dövlət müəssisələri, ictimai və kooperativ təşkilatlar arasında hesablaşmalar adətən nəgdsiz formada, xırda ödənişlər isə nəgd formada aparılır.

Müəssisə, idarə, təşkilat, firma və şirkətlərin xüsusi və cəlb edilmiş pul vəsaitləri mütləq banklarda saxlanılır. Xırda cari xərcləri ödəmək üçün az miqdarda pul müəyyən limit daxilində müəssisələrin kassasında saxlanılır. Müəssisə və təşkilatların pullarını bankda saxlamaq və qeyri-nəgdsiz əməliyyatları aparmaq üçün onların ərazisinə əsasən onlar üçün banklarda hesablaşmalar hesabı, cari hesab, büdcə hesabı və s. hesablar açılır. Bankda açılan həmin hesab növləri, müəssisə və təşkilatların fəaliyyətinin xarakterindən və banklarda toplanmış pul vəsaitlərinin təyinatından asılıdır. Bankda açılan hesablar içərisində əsas yeri hesablaşma hesabı və cari hesablar tutur. Bu iki hesabdan bankda biri olduqda digər hesabların da açılmasına icazə verilir. Hesablaşma hesabı xüsusi dövriyyə vəsaiti və sərbəst balansı olan təsərrüfat hesablı müəssisə, birlik, təşkilat, firma və şirkətlərə açılır. Cari hesab isə təsərrüfat hesabında olmayan idarə və təşkilatlar üçün açılır. Bunlara partiya, həmkarlar və ictimai təşkilatlar aiddir. Büdcə hesabları isə büdcədən maliyyələşən idarə və təşkilatlar üçün açılır. Bankda hesablaşma və cari hesabları açmaq üçün müəssisə, idarə, birlik, özəl qurumlar və s. yaradılmasını və fəaliyyət göstərməsini təsdiq edən sənədlər, təsdiq edilmiş nizamnamənin surəti, imza və möhür nüsxələrinin kartoçkası ərizə ilə birlikdə banka təqdim edilməlidir. Bankda açılmış bu hesablardan haq-hesablar adətən, nəgdsiz formada aparılır. Respublikamızda nəgdsiz hesablaşmaların formaları Mərkəzi Bank tərəfindən müəyyən edilir. Alıcı və satıcı arasında bağlanmış müqavilədə bu hesablaşma formalarından ancaq biri göstərilir. Hazırda kommersion bankları tərəfindən tətbiq edilən hesablaşmaların konkret formaları bunlardır: ödəniş tələbnaməsi, ödəniş tapşırığı, hesablaşma çekləri və akkretivləridir. Bunlardan başqa son zamanlar elektron hesablaşma və ödəniş kartlardan geniş istifadə edilir.

Mərkəzi bankların maliyyəsinin təşkilinə müxtəlif amillər təsir göstərir. Bunları iki qrupa bölmək olar: a) təsərrüfatçılığın təşkili- hüquqi formaları; b) sahənin texniki – iqtisadi xüsusiyyətləri ilə əlaqədar olan amillər. Təsərrüfatçılığın təşkili- hüquqi formaları bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar respublikadakı təsərrüfat subyektlərinin hüquqi vəziyyətində ciddi dəyişiklik etmiş, Konstitusiya tərəfindən müəyyən olunur. Mövcud qanunlara əsasən hüquqi şəxs kimi o təşkilat tanınır ki, onun mülkiyyətində əmlakı, bankda hesabı və möhürü olsun və qanun dairəsində ona cavabdeh ola bilsin. Bu şərtlə ki, o öz adından həmin əmlaka dair hüququnu həyata keçirə, onunla əlaqədar müəyyən vəzifə yerinə yetirə, məhkəmədə iddiaçı və yaxud cavabdeh kimi çıxış edə bilər. Adətən, hüquqi şəxs kimi müxtəlif təsərrüfat müəssisələri, təşkilat və cəmiyyətləri, istehsal kooperativləri, dövlət və bələdiyyə müəssisələri və s. çıxış edirlər. Maliyyə münasibətləri təsərrüfat subyektinin nizamnamə kapitalı formalaşdığı vaxtdan etibarən meydana gəlir. Bu andan başlayaraq həmin kapital iqtisadi cəhətdən təsərrüfatçı subyektin əmlakı sayılır. Beləliklə, təsərrüfatçılığın təşkili- hüquqi forması onunla əlaqədar meydana gələn maliyyə münasibətlərinin xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək olur.

Bankların işində kredit xidmətlərinin əsas yer tutmasına baxmayaraq, əmanət və depozitlərin banklara cəlb edilməsini artırmaq üçün bir sıra stimullaşdırıcı tədbirlər görülməli və xalaqa inam yaradılmalı, əmanətlərin vaxtında və tam qaydada qaytarılmasına təminat verilməlidir. Bunu üçün banklarda sığorta və ehtiyat fondları artırılmalı, əmanətlər itkiyə və inflyasiya nəticəsində azalmaya məruz qalarsa, həmin fondların hesabına bərpa olunmalıdır, inkişaf etmiş ölkələrdə olduğu kimi. Əmanətlərin çoxalması ilə bankların kredit potensialı daha da artar və nəticədə sosial-iqtisadi inkişaf sürətlənər və onun səmərəliliyi daha da yüksələr.

Bankalar tərəfindən verilən kreditlərin ölkə üzrə qruplaşdırılmasının təhlili göstərir ki, 2006-cı ilə qədər Azərbaycanda verilən kreditlərin investisiya məqsədlərinə yönəldilən hissəsi nisbətən az olmuşdur. Yəni o dövrdə verilən kreditlərin səksən yeddi faizi qısa müddətli kreditlərdir və bu kreditlər investisiya məqsədlərinə deyil, xidmət və ticarət sahələrinə yönəldilmişdir. Verilən kreditlərin əsas hissəsi uzunmüddətli olsaydı və investisiya məqsədlərinə yönəldilsəydi daha çox iri müəssisələr yaradılardı, məhsul istehsalı sürətlə artardı və yeni iş yerləri açılardı, səmərəlilik daha da

çoxalardı. Yeni təsərrüfatçılıq formalarına keçid şəraitində ictimai istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsində əsas vasitələrdən biri olaraq kreditin rolu və əhəmiyyəti daha da artır. Dünya təcrübəsi göstərir ki, kreditlərdən geniş istifadə edən ölkələr sürətlə inkişaf edir, istehsalın səmərəliliyini sürətlə artırır. Lakin yuxarıda qeyd edilən səbəblər üzündən son zamanlara kimi Azərbaycanda subyektiv və obyektiv səbəblər üzündən kreditdən tam səmərəli istifadə olunmurdu. Belə ki, o zaman həm kredit verənlərin, həm də kredit alanların imkanları məhdu idi. Ona görə ki, banklar kiçik və kredit almaq istəyənlərin girov qoymaq imkanları məhdu idi. Buna görə sahibkarların bir hissəsi kredit almaqdan imtina edirdi. Belə hallar isə kreditin və istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsini məhdudlaşdırırdı. Ona görə də səkkiz-doqquz il bundan əvvəl dövlətimiz xarici kreditlərdən geniş istifadə edirdi. O zaman respublikamızın xarici kreditlər üzrə borcu ümumi daxili məhsulun on dörd, on beş faizini təşkil edirdi. Xarici borcun ümumi daxili məhsuldakı xüsusi çəkisi 47 faizdən çox olanda hər hansı bir ölkə üçün təhlükə yaranır. Xoşbəxtlikdən ölkəmizin aldığı kreditlər üzrə borcu bu təhlükə həddindən xeyli aşağı idi, həm də xarici kreditlərin çox hissəsi beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatlarından alınır və onlar orta hesabla 2,8 faizli idi. Xarici kreditlər Azərbaycan komməriya bankları tərəfindən verilən daxili kreditlərə nisbətən həm uzunmüddətli, həm də ucuz, yəni aşağı faizli idi. Azərbaycan Milli Bankının milli valyuta ilə banklara verdiyi kredit 16 faizli, komməriya banklarının təsərrüfatlara verdikləri uzunmüddətli kreditlər 27-32 faiz idi, halbuki xarici ölkələr və beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatları tərəfindən ölkəmizə kömək məqsədilə verilən uzunmüddətli xarici kreditlər xeyli ucuz faizli idi. Məsələn, Beynəlxalq Valyuta Fondundan on iki, on altı il müddətinə alınmış kreditlər 4,6 faizli, Avropa İnkişaf və Yenidənqurma Bankından 1,7 faizli, Dünya Bankından otuz yeddi ilə alınmış kreditlər 0,86 faizli idilər. Həmin kreditlər yeni obyektlərin yaradılmasına və nəqliyyat yollarının inkişafına sərf edildi və yaxşı səmərə verdi. Belə ki, Şəmkir rayonunda Yenikənd su elektrik stansiyasının tikintisi üçün Almaniyadan aşağı faizli əlli beş milyon dollar kredit alınmışdı. Bu kredit hesabına həmin stansiya tikilib qurtarılıb, artıq işləyir və enerji verir. Yaponiyadan 0,96 faizlə alınmış kredit hesabına Bakıda istilik-yanacaq elektrik stansiyası yenidən qurulub və istifadəyə verilib və s.

2000-ci ilə qədər Azərbaycan xarici və daxili kreditlər, büdcə maliyyələşməsi və sahibkarların investisiya qoyuluşları hesabına sosial-iqtisadi vəziyyəti xeyli yaxşılaşdırdıqdan sonra xarici kreditlərdən istifadəni azaltmış və daxili kreditlərdən istifadəyə üstünlük vermişdir. Həm də beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatları Azərbaycanın iqtisadi imkanları genişləndiyinə görə ucuz və güzəştli kreditlərin verilməsini xeyli azaltmışdır. Artıq Azərbaycanda elə bir şərait yaranmışdır ki, xaricdən kredit alan ölkədən bəzi xarici ölkələrə kredit verən ölkəyə çevrilmişdir, xaricdə obyektlər yaradır və səmərəli aktivlər əldə edir. Hazırda Azərbaycan bir tərəfdən xaricdən kredit almağa davam edir, digər tərəfdən isə alınmış kreditlər üzrə vaxtı çatmış borcların ödənilməsinə dövlət büdcəsindən xeyli vəsait xərcləyir. Belə olan halda xarici kreditlərdən səmərəli istifadə mexanizminin yaradılması hökumətin xüsusi diqqət mərkəzində olmuş, iqtisadi siyasətin əsas istiqamətindən birinə çevrilmişdir. Həm də indən belə Azərbaycan xaricdən qısamüddətli, həmçinin güzəştli olmayan orta və uzunmüddətli kreditlərin alınmasına son qoymalıdır. Ona görə də əvvəla Azərbaycanın maliyyə imkanları genişlənilib, digər tərəfdən güzəştli olmaya kreditlərin faizi (qiyməti) yüksək olur, qısamüddətli kreditlər isə istehsal deyil, tədavi dairəsinə xidmət edir. Müasir dövrdə bizə istehsalı, xüsusilə qeyri-neft sektorunu genişləndirmək lazımdır ki, həm məhsul bolluğu yaradılsın, həm də daha çox iş yerləri açılsın.

Xaricdən alınmış kreditlərin təhlili göstərir ki, həmin kreditlərdən yeni istehsal sahələrinin yaradılmasında və ölkənin valyuta ehtiyatlarının formalaşmasına yönəldilən hissəsindən düzgün istifadə olunmuşdur. Milli Bank xarici kreditlər hesabına həm də ölkənin valyuta ehtiyatlarını idarə edərkən likvidlər, təhlükəsizlik və səmərəliliyi rəhbər tutmuşdur. Ölkənin valyuta ehtiyatları dünyanın ən yüksək reytingli banklarına depozitlərə yerləşdirməklə daha da artırılır. Ümumiyyətlə, bank krediti ictimai təkrar istehsalın fasiləsizliyinə kömək etməklə yanaşı istehsalın genişləndirilməsini pul vəsaiti ilə təmin etməyin çox böyük mənbəyi olub, əsaslı vəsait qoyuluşlarının səmərəliliyini yüksəltməyin fəal və təsirli vasitəsidir. İşləməkdə olan müəssisələrin yenidən qurulması və genişləndirilməsinə, avadanlıqların modernləşməsinə və yeni texnikanın tətbiq olunması və istehsal texnologiyalarının yaxşılaşdırılmasına çəkilən xərclərin xeyli hissəsi kreditin

hesabına təşkil edilir. Kredit məssisələrdə və xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələrində əlavə vəsaitə yaranan tələbatı pul ehtiyatları ilə təmin edərək, ictimai təkrar istehsalə xidmət edir.

2012-ci ildə ölkəmizin bank-kredit təşkilatları tərəfindən hüquqi və fiziki şəxslərə verilmiş kreditlərin həcmi 2008-ci il ilə müqayisədə 9,1 faiz və ya 766,8 milyon manat artaraq 9,1 milyard manata çatmışdır. Kredit qoyuluşlarının 41,7 faizi dövlət, 56,4 faizi özəl banklar, 3,2 faizi qeyri-bank kredit təşkilatları tərəfindən həyata keçirilmişdir. Verilmiş kreditlərin 73 faizini uzunmüddətli kreditlər təşkil etmiş, 6,3 faizinin ödəmə vaxtı keçmişdir.

2011-ci il yanvar ayının birinə olan məlumatlara görə əhalinin banklardakı əmanətlərinin məbləği dörd milyard manat təşkil edərək əvvəlki ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 28,9 faiz artmışdır. Bu isə onu göstərir ki, Azərbaycan banklarının kredit vermək imkanları genişlənmişdir. İqtisadiyyatımızın bütün sahələrinin inkişafı üçün sahibkarlığın inkişafına milli kömək fondu vasitəsilə verilən güzəştli (8-9 faizlə) kreditlər regionların sürətlə inkişafında böyük rol oynayır.

Nəticə. “Azərbaycan Respublikasında Kredit sisteminin təşkili xüsusiyyətləri” mövzunu araşdıraraq aşağıdakı nəticəni qeyd etmək olar:

1. Azərbaycan Respublikasının bank sistemi bazar iqtisadiyyatının tələblərinə cəsarətlə uyğunlaşdırılır;
2. Azərbaycanda qabaqcıl ölkələrin təcrübəsində sınaqdan keçmiş kreditin bütün növlərindən və onların funksiyalarından geniş və düzgün istifadə edilir;
3. Respublikamızda həm daxili, həm də xarici bankların yaradılıb fəaliyyət göstərməsi üçün 10 milyon dollarlıq nizamnamə fondunun yaradılması tələb olunur. Bu limiti təmin etməyən bankların fəaliyyəti dayandırılır və yenisinin açılmasına icazə verilmir. Xarici təsisçilərin imkanları geniş olduğuna görə bu limitin öhdəsindən asanlıqla gəlirlər, Milli kommərsiya bankları isə yox. Ona görə də Milli kommərsiya banklarının son 3-4 ildə təxminən iyirmi iki mininin fəaliyyəti dayandırılıb. Bizə belə gəlir ki, Respublikamızın Mərkəzi Bankı tərəfindən elə bir optimal variant işlənilib hazırlanmışdır ki, həm milli banklar, həm də yüksək kapitalla və texnologiyaya malik xarici banklar bir-birini sıxışdırıb ləğv etmədən hər ikisi normal fəaliyyət göstərsinlər.
4. Azərbaycanda hələlik iri sənaye müəssisələrinin bir qismi işləmir. Ona görə ki, istehsal texnikası və texnologiyası fiziki və məənəvi cəhətdən köhnəlib. Belə texnika ilə istehsal olunan məhsullar baha və keyfiyyətsiz başa gəldiyinə görə satılmır. Yeni texnikanın alınması üçün isə vəsait məhduddur. Ona görə də dünya təcrübəsində geniş yayılan lizinqdən, yəni müasir texnikanı icarəyə götürüb haqqını uzun müddətə, həm də bank krediti hesabına ödəmək üsulundan istifadə etmək lazımdır.
5. Dünya praktikasında lizinqin 12-dən artıq növündən istifadə edilir. İnvestisiya qoyuluşunun əsas hissəsi, istehsalın ən müasir texnika və texnologiya ilə təchizi bu növlərdən istifadə əsasında təmin edilir. Bizim ölkəmizdə də bu növlərdən geniş istifadə edilsə daha yaxşı nəticələr əldə edilir.
6. Banklara vəsait cəlb etməyin, kredit ehtiyatı yaratmağın, nəhayət çoxlu gəlir götürməyin yollarından biri də balansdan kənar əməliyyatlardır. Təhlil göstərir ki, ölkəmizin kommərsiya bankları bu əməliyyatlardan, xüsusilə yeni yaranan digər banklara, məssisə və təşkilatlara, firma və şirkətlərə broker, agent, məsləhətçi, zəmanətçi, nou-hau kimi xidmətləri zəif təşkil etmişlər.
7. Dünya təcrübəsində trast əməliyyatları geniş yayılıb. Lakin bizdə bu xidmət növünün hüquqi bazası zəif olduğuna görə hələlik çox geniş yayılmayıb.
8. Qeyri-nəğd hesablaşmaların, ödəniş tələbnaməsi (aspekt) aparılması formasında ödəniş səbəblərinin banklararası dövriyyəsi çox uzun çəkir. Sənədlərin müddətini ya qısaltmaq, ya da onu başqa hesablaşma forması ilə əvəz etmək daha yaxşı olardı.
9. Respublika əhalisi öz əmanətlərinin təxminən 70 faizini ölkədə fəaliyyət göstərən xarici banklara, ancaq 30 faizini milli banklara qoyurlar. Elə şərait yaratmaq lazımdır ki, əmanətlərin əksəriyyəti milli banklarda yerləşdirilsin.
10. Əhalinin milli banklara qarşı inamsızlığını aradan qaldırmaq üçün banklara qoyulan əmanətlərə zəmanəti Respublika Mərkəzi Bankının verməsini, sığortalanmasını və kommerisiya banklarına həvalə edilməsi məsləhət bilinir.

Ədəbiyyat

1. В.М.Радинова. Финанцы. 1992
2. К.Джей, М.Джон, Т.Сигал. Финансовой менеджмент. 1996
3. Дж.В.Хром. Основы управления финанции. 1996
4. Aliyev İ.H., İbayeb. Ş. Azərbaycan iqtisadiyyatı. 1998
5. Həsənov Ə.P., Əliyev R.Ə. Müəssisənin təsərrüfat fəaliyyətinin təşkili, planlaşdırılması və idarə edilməsi. 1998
6. Sənaye iqtisadiyyatı. Dərslik, 2000
7. O.Məmmədli. İqtisadi nəzəriyyə. Dərs vəsaiti. Gəncə, 2004
8. Ümumi iqtisadi nəzəriyyə. Dərslik, 2006

References

1. V.M.Radinova. Financy. 1992
2. K.Dzhej, M.Dzhon, T.Sigal. Financovoj menedzhment. 1996
3. Dzh.V.Hrom. Osnovy upravlenii financii. 1996
4. Aliyev I.H., İbayeb. S. Azerbaijan iqtisadiyyati. 1998
5. Hasanov A.P., Aliyev R.A. Muessisenin teserrufat fealiyyetinin teshkili, planlashdirilmasi ve idare edilmesi. 1998
6. Senaye iqtisadiyyati. Derslik, 2000
7. O.Mammadli. Iqtisadi nezeriyye. Ders vesaiti. Ganja, 2004
8. Umumi iqtisadi nazarriyye. Derslik, 2006

Məqaləyə istinad: . Quliyeva C.N. Bankların kredit xidmətinin təşkili. Elmi əsərlər/ Scientific works, AzMIU, s.236- 241, N2, 2023

For citation: Guliyeva J.N. Organization of banks credit service. Scientific works/ Elmi eserler. AzUAC, p.236- 241, N2, 2023